

Yönetmen: Orhan Oğuz

Senaryo: Cemal Şan, Nuray Oğuz

Oyuncular: Fikret Kuşkan (travesti), Mevlüt Demiryay (cüce)
1993/Türkiye/Türkçe/99

Bir cüce ile bir travestinin tanışma ve arkadaşlık süreci bağlamında İstanbul'un arka sokakları, şiddet, toplumdaki dışlanmanın verdiği zorluklar gibi birçok farklı konuya değinen *Dönersen Işık Çal*, döneminde çekilen filmlerle hikayesi bakımından benzeşiyor aslında. *Gece, Melek ve Bizim Çocuklar* (1994), *Kız Kulesi Aşıkları* (1994) ve hatta *Ağır Roman* (1996)'a kadar uzanan bu benzerlik, kaybetmiş veya kaybetmekte olan insanların öykülerine dayanıyor.

Filmde kaybedişine ve umutsuzluklarına şahit olduğumuz ilk karakter olan Mevlüt, yalnız yaşayan ve hayatını barmenlik yaparak kazanan bir cücedir. Zaten uzunca bir süre onun hayatını nasıl idame ettirdiğini bize göstermek için ilerler film. Mesela, tek savunma aracı düdüğüdür. Düdüğü, Mevlüt'ün beladan korunabilmek için bulduğu bir yoldur. İşten çıkıp eve gelirken sokak aralarında bir olay gördüğü anda düdüğünü çalar. Çil yavrusu gibi dağılan uğursuz insanlar böylece bir tehdit olmaktan çıkarlar onun için.

Bu düdüğü ve bir olay sayesinde Mevlüt'ün yolu bir travestiyle kesilir. Fikret Kuşkan'ın başarıyla hayat verdiği bu karakter, pek çok transin toplumumuzda çektiği sıkıntıları örnekleyemesi bakımından karakterden ziyade bir tip olarak yansır perdeye. Kısa bir süre önce polis tarafından zorla saçları kesilmiştir. Bunun verdiği travma ve sorunlarının dışında tüm çevresinde sadece şiddet, iki yüzlülük ve ölüm vardır; tabii bir de ani kahkahalar. Filmi izlediğinizde sizi en çok şaşırtacak şey, aniden gelen kahkaha sesleridir sanırım. Film boyunca birkaç kez gördüğümüz bar müdavimi beyin garip neşesi gibi, bu kahkahalarının hiçkırık olduğunu düşünmemek elde değildir.

Travesti, farklı oluşunun nelere mal olduğunu bildiğinden cücenin yalnızlığını ve korkularını anlamakta zorlanmaz. Sonuçta ikisi de toplum tarafından öteki olarak görülmenin ne demek olduğunu bilmektedirler. Bir apartman girişinin ya da bir sokak köşesinin onlara verdiği kaçma ve kurtulma hissini dışarıdan anlamak zordur. Biri küçük bir bedende yaşamanın diğeri de içinde bulunmak istemediği bir bedende yaşamanın huzursuzluğuyla doludur. Sorunları kendilerini vücutlarına ait hissetmeme de değil belki, toplumun kişiliklerine ya da vücutlarına şekil vermeye çalışmasıdır onları rahatsız eden. Düzeni tehdit ettiği gerekçesiyle içerikte veya şekilde değişime gitmek de kendi başına bir sansür sürecidir.

Fikret Kuşkan ve Mevlüt Demiryay ikilisinin canlandırdığı roller dışında da replikleriyle bizleri düşündüren başka birçok karakter görürüz film boyunca. Bar müdavimi bey, her gece dünyaya bir daha geleceğine dair bir senet ister insanlardan. Yaşlı bir kadın devamlı olarak hiçbir şeyin samimi olmadığını savunur. Filmdeki pek çok unsur gibi, bu insanlar da 90'lı yılların pusu kalkmamış suçları gibi kapalı kapıların içinden geçebilen dertlere sahiptirler. Herkes birbirinin yarasını bilir ama asla dokunmak istemez; cüce ve travesti dışında.

Cüce ve travesti gibi sembolik değeri olan iki rol üzerine kurulmuş hikaye, zaten bu ikilinin bağının tam bir ispatını gördüğümüz noktada da sonuna yaklaşır. Ayrılık vakti gelmiştir, birbirlerine tekrar buluşacaklarına dair söz verirler. Cüce, onu nasıl bulacağından emin değildir. Öyle ya; bu buluşma bambaşka bir zamanda, bambaşka bir halde olacaktır. Travesti şöyle cevaplar: "Dönersen ışık çalarsın, tanırım seni."

Duygu Özbağcı